

رابطه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی

در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

ثریا اکبری شهابی^۱

داود ابراهیم‌پور^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۶/۲۱

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۶/۱۲/۱۳

چکیده

امنیت یکی از نیازهای ضروری هر انسانی است. احساس امنیت موضوعی است که اخیراً توجه اندیشمندان حوزه‌های مختلف علوم انسانی از جمله جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی و علوم سیاسی را به خود جلب نموده است. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه احساس امنیت با دین‌داری دانشجویان است. جامعه آماری پژوهش شامل دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز است که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای تعداد ۳۸۰ نفر انتخاب گردیده است. با استفاده از تئوری امنیت باری بوزان، مالر و امیل دورکیم به تبیین احساس امنیت پرداخته شده است. یافته‌های تحقیق نشان از رابطه مستقیم ابعاد پنج‌گانه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی می‌باشد.

واژگان کلیدی: احساس امنیت اجتماعی، دین‌داری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.

مقدمه

احساس امنیت باطرح مسائلی همچون جامعه خطرپذیر، امنیت وجودی، امنیت ذهنی و رفاه اجتماعی، بعد از دهه ۶۰ قرن بیستم میلادی وارد مطالعات تجربی شد. امروزه بسیاری از صاحب‌نظران احساس امنیت را از حیث اهمیت و ضرورت بر خود امنیت ترجیح می‌دهند و عقیده دارند تجزیه تحلیل و مطالعه ابعاد آن برای شرایط امروز حتی از خود امنیت مهم‌تر است (بیات، ۱۳۸۸: ۹). مفهوم امنیت اجتماعی را اولین بار، باری بوزان در سال ۱۹۹۱ به کار برد. امنیت اجتماعی تنها به عنوان یکی از ابعاد رویکرد پنج بعدی او به مقوله امنیت است. امنیت اجتماعی عبارت است از کلیه اقداماتی که به موجب آن اقشار

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز- ایران.

E-mail: akbari.soraya92@gmail.com

۲. گروه علوم اجتماعی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز- ایران (نویسنده مسئول). E-mail: ebrahimpoord@iaut.ac.ir

مختلف مردم در محیطی آرام بتوانند فعالیت‌های اجتماعی خود را انجام دهند. از دیدگاه جامعه‌شناسان مانند دورکیم و وبر، نظم اجتماعی برای جوامع امری ضروری است و با وجود نظم اجتماعی افراد احساس آرامش می‌نمایند و هر دوی این جامعه‌شناسان بر نقش مذهب در حفظ نظم اجتماعی تاکید دارند. بر اساس دیدگاه ماکس وبر هم‌چنان که در نزد دورکیم، نظم‌های مشروع را می‌توان برحسب انگیزش‌های کسانی که بدان گردن می‌نهند طبقه‌بندی کرد. خود ماکس وبر چهار نوع نظم را از هم متمایز می‌کند که هر چند یادآور چهار نوع کنش‌اند اما دقیقاً با آن‌ها یکی نیستند: نظم‌های انفعالی یا عاطفی، نظم‌های عقلانی مستند به ارزش‌ها، نظم‌های مذهبی و نظم‌های ناشی از اغراض. نظم‌های ناشی از مذهب معطوف به کنشی هستند که سنتی نامیده می‌شود. این خود نشان دهنده مذهب و سنت در مرحله معینی از تحول تاریخ است (آرون، ۱۳۸۸: ۶۲۵).

بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۰ تعداد ۴۱۳۸۹۵۶ نفر دانشجو از کل ۷۵۰۹۳۴۴۴ جمعیت کشور در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تحصیل می‌نمایند (نتایج تفصیلی سرشماری، ۱۳۹۰: ۳۰۰). که این افراد ۵/۵۱٪ از کل جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند به عبارت دیگر از هر ۲۰ نفر جمعیت کل کشور یک نفر دانشجو در مقاطع مختلف تحصیلی به تحصیل می‌پردازند. از آن جا که دانشجویان دانشگاه‌ها به عنوان نخبگان بالقوه جامعه به شمار می‌آیند و این افراد در آینده نزدیک در بخش‌های مختلف جامعه به فعالیت خواهند پرداخت و کشور ما نیز در اجرای برنامه‌های توسعه هم اکنون و در آینده نیز خواهد بود، به عبارت دیگر گام‌های توسعه را بر می‌دارد، بدون شک احساس امنیت اجتماعی آنان نقش مهمی بر زندگی خود و دیگر افراد جامعه خواهد داشت. بنابراین پرداختن به مسائل جوانان به عنوان سرمایه‌های اجتماعی اساسی جامعه از ضروری‌ترین نیازهای جامعه ما می‌باشد. دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به عنوان یکی از بزرگ‌ترین مراکز دانشگاهی شمال غرب کشور که دارای رشته‌های مختلف و تخصصی و تراکم دانشجویی بالاتری نسبت به اکثر دانشگاه‌های منطقه دارد و تحقیقات مختلف انجام شده قبلی که نشان از وجود نوعی احساس ناامنی و دغدغه در بین زنان و دانشجویان می‌باشد، از سوی دیگر اهمیت امنیت در زندگی انسان‌ها به اندازه‌ای است که فقدان آن باعث مختل شدن روابط اجتماعی انسان‌ها می‌شود و بر اثر تدوام آن سرمایه‌های اجتماعی جامعه به زوال می‌رود (احمدی و کلدی، ۱۳۹۱: ۳).

مبانی نظری

الف) نظم اجتماعی در نظریه دورکیم: به نظر دورکیم، عنصر اصلی تداوم حیات اجتماعی که با وجود تغییرات در روابط ما و افرادی که سازنده آن است استمرار می‌یابد، نظم اخلاقی است. در قاعده مشهور دورکیم، هنگامی که ما در حال پرستش هستیم، عملاً خود جامعه را در شکل قواعد اخلاقی می‌پرستیم (آرون، ۱۳۸۸: ۴۰۸-۴۰۹). از نظر دورکیم هیچ جامعه شناخته شده‌ای در طول تاریخ بدون دین نبوده است (دورکیم، ۱۳۸۳: ۳۲۹). قواعدی که جوهره جامعه هستند، مناسک عملی پرستش، فی‌نفسه از اهمیت

عظیمی برای بقای زندگی اجتماعی برخوردارند؛ زیرا هنگامی که ما درگیر آن مناسک هستیم، رموزی که زندگی ما را نظم می‌دهد، به خاطر می‌آوریم و مانع از این می‌شویم که تحت فشارهای زندگی روزمره، تعلق ما (منظور وابستگی ما به جامعه و رموز اخلاقی) سست شود. بنابراین لازم است این مناسک به طور متناوب احیا و تجدید شوند، پس مناسک مذهبی، اخلاقی را که متضمن آن است زنده نگاه می‌دارد. بنابراین نظم اجتماعی ریشه در سازمان جامعه، نگرش‌ها و ارزش‌های آن دارد. از نظر کارکردگرایان^۱ اعضا و ارکان اصلی سازنده یک جامعه، نهادهای اجتماعی، مانند نهاد اقتصاد، سیاست، خانواده، مذهب و تعلیم و تربیت و امثال آن است.

"ادی" شش کارکرد دین را برای فرد و جامعه بر می‌شمارد: ۱. دین برای انسان حمایت و تسلی به بار می‌آورد و از این طریق هدف‌های تثبیت شده را پشتیبانی می‌کند. ۲. دین از طریق آیین‌ها و مراسم، اهمیت عاطفی و هویت و نقطه اتکائی ثابت در بحبوحه ناسازگاری‌های آزاد و عقاید برای انسان به بار آورده که این همان کارکرد کوشی دین است و آموزش آموزه‌های مذهبی و اجرای مراسم مذهبی را در بر می‌گیرد. ۳. دین به هنجارها، تقدس می‌بخشد و هدف‌های گروهی را بر فراز هدف‌های فردی قرار می‌دهد. دین نظم اجتماعی را شروع می‌سازد. ۴. دین معیارهایی را به عنوان مبنای استفاده از الگوهای اجتماعی موجود فراهم می‌سازد و این همان کارکرد پیامبرانه دین است که می‌تواند مبنایی را برای اعتراض اجتماعی فراهم سازد. ۵. دین به انسان در شناخت خودش کمک می‌کند و باعث می‌شود که او احساس هویت کند. ۶. دین در فراگرد رشد انسان بسیار اهمیت دارد زیرا به افراد در بحران‌های زندگی و مقاطع گذرا از یک وضعیت به وضعیت دیگر کمک می‌کند (همیلتون، ۱۳۸۷: ۲۲۱). نقش مذهب از نظر اجتماعی حفظ یکپارچگی اجتماعی جامعه، هم‌چنین دیدن ارزش‌های اساسی در زندگی اجتماعی و مشروعیت بخشیدن به این ارزش‌ها و تحکیم آن‌ها در جامعه است (آرون، ۱۳۸۸: ۳۹۶).

یکی از برجسته‌ترین نظریه‌پرداز کلاسیک جامعه‌شناسی دورکیم است که بیشترین تأثیر را بر جامعه‌شناسی دین داشته است. برخی اندیشه‌ها و جنبه‌های رهیافت مذهبی دورکیم تحت تأثیر اندیشه‌های متفکر ماقبل او که به اندازه خودش معروف نیست شکل گرفته‌اند؛ این اندیشمند «رابرتسون اسمیت» است که کتابی در بررسی دین باستانی سامی با عنوان سخنرانی‌هایی درباره سامیان منتشر کرد. رابرتسون اسمیت بیشتر بر عملکردها تأکید می‌ورزید تا باورداشت‌ها. به استدلال او، عملکردهای مذهبی مانند تشریفات و مناسک و نه باورداشت‌ها اهمیت بنیادی دارند. به نظر او برای شناخت دین نخست باید شیوه‌های عملکرد مردمی را تحلیل کرد و نه باورداشت‌هایشان را. به نظر وی عملکردها اهمیت درجه یک و باورداشت‌ها اهمیت درجه دو در دین دارند. به نظر اسمیت دین دو کارکرد دارد: یکی تنظیم‌کننده رفتار فردی برای خیر همگان است و دیگری برانگیزاننده احساس اشتراک وحدت اجتماعی مثل مناسک و ... به عقیده او آدمیان به مناسک و مراسم بیشتر توجه دارند تا آموزه‌های مذهبی و از همین روی

¹ Functionalists

جامعه‌شناسی باید نخست به این مسئله توجه کند که آدم‌ها چه کاری انجام می‌دهند، نه آن که چه می‌گویند. به عقیده دورکیم، هیچ دینی نیست که ساختگی باشد بلکه هر دینی به هر صورتی حقیقت دارد. چرا که به عقیده او اگر دین یک توهم می‌بود این همه زمان عمر نمی‌کرد (همیلتون، ۱۳۸۷: ۱۷۰).

ب) ماکس وبر و نقش نهادهای مذهبی در نهادینه شدن ارزش‌ها: موضوع اصلی جامعه‌شناسی دین نزد وبر این است که ارتباط مستقیمی میان نظام اقتصادی و اصول اخلاقی جوامع وجود دارد که بر یکدیگر تأثیر و تأثر دارند. ماکس وبر دین را به عنوان یک پدیدار اجتماعی و فاکتور قابل ملاحظه تلقی کرد که در محاسبات پیشینیان کمتر از آن چه شایسته بود، مورد توجه واقع شده بود. در نظر وبر اعتقادات دینی می‌توانست در عینیت مناسبات و تحولات اجتماعی تأثیر بگذارد. در واقع او سعی داشت برای نظر ماکس تکلمه‌ای ارائه دهد تا از نظریه انقلابی وی دفع توهم نماید. لذا قصد داشت بیان دارد که علاوه بر ساختار اقتصادی، ساختار فرهنگی نیز در تحولات جوامع نقش تعیین کننده‌ای دارند (فراستخواه، ۱۳۷۷: ۱۴۳-۱۴۲).

تعاریف و ابعاد امنیت اجتماعی

مفهوم امنیت اجتماعی^۱ برای اولین بار و به مفهوم فنی کلمه در سال ۱۹۹۳، توسط اندیشمندی چون باری بوزان^۲، ال ویور^۳ و لمیتر^۴ تحت عنوان مکتب کپنهاگ مطرح گردید. انگیزه طرح این عبارت امواج تهدیدآمیزی بود که «هویت گروه‌ها» را در معرض خطر قرار داده بودند. از نگاه علمای مکتب کپنهاگ، امنیت مطلق قابل تصور نیست و وجود درصدی از ناامنی و بحران، عامل بالندگی و پویایی حیات بشری است. منابع تهدید به تحرکات نظامی، تزلزل سیاسی، دغدغه اجتماعی، بی‌ثباتی اقتصادی و آلودگی زیست محیطی اطلاق می‌شود که شیوه عمل آن‌ها از طریق مولفه‌هایی چون مشخص بودن هویت، قریب‌الوقوع بودن، شدت احتمال وقوع، عواقب احتمالی و پیشینه تاریخی آن‌ها بررسی می‌شود.

زمینه اجتماعی امنیت: در این دیدگاه امنیت در سه بعد رفتاری، ساختاری و زمینه‌ای قابل بررسی است:

الف) بعد رفتاری: کلیه عوامل و متغیرهای مربوط به افراد در درون نظام اجتماعی و تعاملات میان آن‌ها را در بر می‌گیرد از این رو بر تمرکز میان افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها در راستای تولید و حفظ نظم اجتماعی متغیرهای زیر قابل بررسی هستند:

1. Societal Security

2. Barry Buzan

3. Ole Weaver

4. Lemaitre

۱. وجدان فردی و احساس مسئولیت اجتماعی و تعهد اجتماعی ۲. رعایت ارزش‌ها، هنجارها و الگوهای مشترک و مورد پذیرش عام ۳. صداقت، همدلی و همبستگی ۴. احساس تعلق و احساس سرنوشت مشترک.

ب) بعد ساختاری: در این بعد از نظم اجتماعی به سازمان‌ها، نهادها، ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه تاکید می‌شود و به عنوان ضرورت‌های کارکردی برای تولید و حفظ نظم اجتماعی نگریسته می‌شود. شاخص‌های بعد ساختاری نظم اجتماعی عبارتند از:

۱. نهادها و الگوهای نهادی فرآیند تامین نیازهای مادی و معنوی زندگی اجتماعی
۲. باورها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری حاکم بر رفتار افراد
۳. قوانین و مقررات و دستورالعمل‌های تنظیم رفتار اجتماعی
۵. ضمانت اجرایی ارزش‌ها، هنجارها و قوانین و مقررات
۶. هماهنگی و هم‌راستایی بخش‌های مختلف نظام اجتماعی
۷. جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری.

ج) بعد زمینه‌ای: بعد زمینه‌ای شامل شرایط و عوامل محیطی، تاریخی، فرهنگی و تمدنی یک کشور می‌باشد که زمینه‌ساز بروز یا ایجاد عوامل ساختاری و رفتاری امنیت در یک جامعه می‌شود. شاخص‌های زمینه‌ای امنیت اجتماعی عبارتند از:

۱. تمدن و فرهنگ تاریخی و تجارب تاریخی جامعه
۲. سرمایه اجتماعی با شاخص‌های قابل اعتماد متقابل و مشارکت عمومی
۳. ذهنیت روان‌شناختی و ادبیات زندگی اجتماعی
۴. زیرساخت‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تولید و حفظ امنیت (موذن‌جامی، ۱۳۸۴):

(۱۸).

ت) طبقه‌بندی پنج‌گانه مازلو از نیازهای انسان و جایگاه امنیت در این نظریه: تئوری سلسله مراتب نیاز مازلو دیدگاهی است که در مطالعه انگیزش انسان که به طور وسیعی مورد بحث واقع شده است. ابراهام مازلو معتقد است که نیازهای انسان، شامل پنج گروه اصلی هستند: فیزیولوژیکی، ایمنی، اجتماعی (تعلق یا عشق)، نفسانی (عزت نفس) و خودشکوفایی. وی می‌گوید که این نیازها نردبانی را می‌سازند که هرگاه نیاز سطح پایین ارضا شود، سطح بعدی فعال‌تر می‌شود. به نظر مازلو پس از رفع نیازهای فیزیولوژیکی، نیاز ایمنی انگیزه انسان قرار می‌گیرد که شامل ایمنی، ثبات، حمایت، نظم و رهایی از ترس و اضطراب است. به اعتقاد مازلو همه ما تا اندازه‌ای نیاز داریم که امور، جریانی عادی و قابل پیش‌بینی داشته باشند، تحمل عدم اطمینان دشوار است. در نتیجه می‌کوشیم تا سر حد توانایی به امنیت، حمایت و نظم دست می‌یابیم. مانند نیاز به محافظت در برابر خطرات یا بیکاری و نیاز به امنیت (رفعی‌پور، ۱۳۷۸):

(۵۰).

ث) تعریف آنتونی گیدنز از احساس امنیت در جامعه مدرن و رابطه دین با احساس امنیت: آنتونی گیدنز جامعه‌شناس معاصر، در مورد امنیت، تمرکز بر امنیت وجودی می‌کند. گیدنز در کتاب «تجدد و تشخیص» به تحلیل مفهوم خود و ساختارهای نوین هویت شخصی در ارتباط با هویت در جامعه مدرن می‌پردازد؛ هم‌چنین در کتاب «پیامدهای مدرنیته» به تحلیل ابعاد نهادی مدرنیته و وابستگی سرمایه‌داری، صنعت، قدرت نظامی و کنترل اجتماعی پرداخته است. وی در تعریف امنیت بیان می‌کند که «اعتماد و امنیت، خطر کردن و در معرض خطر قرار گرفتن چیزهایی هستند که به مناسبت‌های تاریخی مختلف در جامعه متجدد وجود داشته است و دارد. اعتماد و مخاطره امنیت و خطر، این ویژگی‌های دو قطبی و تعارض‌آمیز مدرنیته در همه جنبه‌های زندگی روزانه تاثیر می‌گذارد و بار دیگر در هم تنیدگی خارق‌العاده موقعیت محلی و جهانی را نشان می‌دهد» (نویدینا، ۱۳۸۸: ۳۳). گیدنز معتقد است که دین وسیله سازمان دهنده احساس امنیت به چند شیوه است: نه تنها خدایان و نیروهای مذهبی، حمایت‌های قابل اتکای مشیتی را برای مومنان فراهم می‌سازند، بلکه کارگزاران نیز این کار را انجام می‌دهند. باورداشت‌های مذهبی مهم‌ترین کارشان این است که معمولاً به انسان در مقابل تجربه رویدادها و موقعیت‌ها، احساس آرامش و امنیت تزریق می‌کنند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۲۴).

ابعاد دین‌داری

چارلز گلاک و ستارک، پس از مرور مطالعات متعدد محققان دیگر، ابعاد چهارگانه‌ای را برای دین در نظر گرفتند. مباحث گلاک و ستارک در مورد چندبعدی بودن دین توجه پژوهشگران را به چند بعدی بودن دین داری جلب کرده است. به رغم بعضی از انتقادات، مدل گلاک و ستارک مدلی است که یا به طور کامل یا بخشی از آن، اغلب توسط پژوهشگران حوزه‌های مختلف جامعه‌شناسی به کار گرفته می‌شود (کیوی و کامپنهود، ۱۳۷۵). به نظر گلاک و ستارک در همه ادیان دنیا به رغم تفاوت‌هایی که در جزئیات دارند، عرصه‌های مشترکی وجود دارد که دین‌داری در آن جا متجلی می‌شود. این عرصه‌ها که می‌توان آن‌ها را ابعاد مرکزی دین‌داری به حساب آورد عبارتند از: ابعاد اعتقادی یا ایدئولوژیکی، مناسکی یا اعمال دینی، عاطفی یا تجربی و پیامدی یا استنتاجی.

- بعد اعتقادی یا ایدئولوژیکی، عبارت است: از باورهایی که انتظار می‌رود پیروان یک دین به آن‌ها اعتقاد داشته باشند.

- بعد مناسکی یا اعمال دینی، شامل اعمال دینی مشخصی هم‌چون: عبادت، نماز، شرکت در آئین‌های دینی خاص، روزه گرفتن و ... که انتظار می‌رود پیروان هر دین آن‌ها را به جا آورند.

- بعد عاطفی یا تجربی، ناظر به عواطف، تصورات و احساسات مربوط به داشتن رابطه با جوهری ربوبی هم‌چون خدا یا واقعیتی غایی یا اقتداری متعالی است.

- بعد پیامدی یا استنتاجی، ناظر به اثرات باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان است (Glockandstark, 1965: به نقل از سراج زاده).

پیشینه تجربی تحقیق

- «پل روی» امنیت را به دو بعد امنیت دولتی و امنیت اجتماعی تقسیم‌بندی می‌کند و متذکر می‌شود که امنیت اجتماعی اگرچه بخشی از امنیت دولتی تلقی می‌شود اما می‌توان آن را به عنوان بخش مستقل در نظر گرفت. امنیت اجتماعی نگران هویت جامعه است. اگر جامعه هویت خود را از دست دهد بقای جامعه به خطر می‌افتد. «روی» دیدگاه‌های بوزان و ویور را درباره امنیت اجتماعی تشریح می‌نماید ممکن است دولت‌ها امکانات نظامی داشته باشند و بخواهند آن را افزایش دهند ولی در مردم آن کشورها ممکن است احساس ناامنی وجود داشته باشد (روی، ۱۳۸۲: ۶۰۹).

- پوراحمد و همکاران، در تحقیقی تحت عنوان بررسی رابطه دین‌داری و امنیت اجتماعی در فضای شهری و روستایی، از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی به شیوه پیمایشی استفاده کرده و از ۴۰۰ نفر نمونه انتخاب شده به جمع‌آوری داده‌های آماری در دو شهر و ده روستا پرداخته است. ایشان در این تحقیق از وجود همبستگی معنادار دین‌داری با احساس امنیت عمومی و رضایت از مسئولان امنیتی و ترس از فضاهای شهری و روستایی بحث می‌کند.

- بررسی نقش مداخله‌گرایانه سازه سرمایه اجتماعی در رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی پژوهشی است که توسط علی اکبر امین بیدختی در بین دانشجویان دانشگاه‌های غیردولتی شهر سمنان انجام داده است. در این پژوهش به بررسی نقش سرمایه اجتماعی و دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی در قالب الگوی مفهومی پرداخته شده است.

- زنگی‌آبادی در تحقیقی که به بررسی احساس امنیت در مناطق کوچک و مرزی پرداخته است ضمن توجه به نقش نیروهای انتظامی در تامین امنیت به مناسبات مشترک شهرهای مرزی با همسایگان خارجی از لحاظ مذهبی و فرهنگی اشاره می‌نماید و به توسعه شهرهای مرزی از لحاظ صنعتی جهت جذب جمعیت و بالابردن مشارکت تاکید می‌نماید و از توسعه اعتماد اجتماعی در محلات برای بالا بردن امنیت اجتماعی به عنوان یک عامل اساسی بحث می‌نماید (زنگی‌آبادی، ۱۳۹۰).

- تحقیقی در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی توسط رامین حبیب‌زاده خطبه‌سرا، در سال ۱۳۸۴ نگاشته شده و در آن انواع دین‌داری در بین دانشجویان این دانشگاه مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که دین‌داری دانشجویان با ترکیب همه ابعاد و متغیرها بیشتر به سمت متوسط میل می‌کند، به طوری که دین‌داری ۴۵/۲۵ درصد از آن‌ها متوسط، ۴۱/۵ درصد کم، ۱۳/۲۵ درصد زیاد می‌باشد. در ابعاد اعتقادات، تکالیف فردی و اخلاق که جنبه خصوصی‌تری دارد، نمره دین‌داری بالاست. ۳۷ درصد از دانشجویان دارای دین‌داری باطنی، ۳۳/۷۷ درصد دین‌داری شریعتی،

۲۸/۳۲ درصد دارای دین‌داری اجتماعی هستند. با توجه به این که نسبت دین‌داری باطنی که از ترکیب ابعادی چون اعتقادات، اخلاق و عبادات فردی تشکیل شده، بیشتر است، نشانگر این است که دین‌داری در بین دانشجویان به سمت خصوصی و فردی شدن میل می‌کند و این امر موافق نظریه خصوصی شدن دین پارسونز می‌باشد. دورکیم نیز اظهار می‌دارد در دوره‌ای دین‌داری به صورت اعتقادی بوده بعد به آیین و مناسک گرایش پیدا می‌کند و در جوامع مدرن احساس مذهبی غالب است.

فرضیه‌های پژوهش

- بین میزان دین‌داری افراد در بعد فکری و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز رابطه وجود دارد.
- بین میزان دین‌داری افراد در بعد اعتقادی و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز رابطه وجود دارد.
- بین میزان دین‌داری افراد در بعد مناسکی و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز رابطه وجود دارد.
- بین میزان دین‌داری افراد در بعد تجربی و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز رابطه وجود دارد.
- بین میزان دین‌داری افراد در بعد پیامدی و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز رابطه وجود دارد.
- بین میزان دین‌داری و میزان احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر توصیفی-همبستگی بوده و برای جمع‌آوری داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی و به منظور سنجش میزان دین‌داری و احساس امنیت در بین جامعه نمونه، از روش پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز می‌باشد که بر اساس بر اساس اعلام دانشگاه به تعداد ۲۱۰۰۰ نفر دانشجو به تفکیک مقاطع تحصیلی دانشجو می‌باشد.

نمونه آماری از دانشجویان به تعداد ۳۷۷ نفر دانشجو بر اساس فرمول کوکران (فرمول تعیین حجم نمونه) و درجه اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد و $p=q=0/5$ محاسبه گردید. نمونه آماری از بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه (منصوف، ۱۳۷۶: ۳۱۹)، زیر انتخاب گردید که تعداد آن ۳۷۷ نفر است.

$$n = \frac{N(t)^2 pq}{Nd^2 + (t)^2 pq}$$

$$n = \frac{21000(1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{21000(0/05)^2 + (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5} = 377$$

در این فرمول: $N=21000$ «کمیت با ضریب اطمینان ۹۵ درصد» $t=1/96$ و $p=0/5$ و $q=0/5$ اشتباه قابل قبول $d=5\%$. هم‌چنین برای این که از افت آزمودنی جلوگیری شود ۳۸۰ پرسشنامه از پاسخگویان تکمیل گردید. از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم (براساس جنس و مقطع تحصیلی) در مرحله اول و دوم و در مرحله سوم تصادفی ساده استفاده گردید. بدین ترتیب که در مرحله اول بر اساس نسبت دانشجویان بر حسب سن و جنس حجم نمونه انتخاب گردیده و سپس در مرحله بعد بر اساس نمونه-گیری تصادفی انتخاب گردید.

جدول شماره (۱): توزیع جامعه و نمونه آماری به تفکیک تعداد دانشجویان در مقاطع تحصیلی و جنس

مقطع تحصیلی دانشجویان		حجم جامعه		حجم نمونه	
	زن	مرد	زن	مرد	
کارشناسی	۷۸۰۰	۶۲۰۰	۱۴۲	۱۱۲	
کارشناسی ارشد	۲۸۰۰	۲۲۰۰	۵۱	۴۰	
دکتری	۷۰۰	۱۳۰۰	۱۲	۲۳	
جمع	۱۱۳۰۰	۹۷۰۰	۲۰۵	۱۷۵	

یافته‌های تحقیق

در تحلیل آماری داده‌ها، رابطه ابعاد دین‌داری با احساس امنیت در پنج بعد بررسی شده است. هم‌چنین با توجه به این که برای سنجش هر بعد دین‌داری و احساس امنیت از چندین سوال استفاده شده است. از این رو سوال‌ها پس از ترکیب تجزیه و تحلیل شده‌اند. با توجه به فاصله‌ای بودن سوال‌های مربوط به دو متغیر ذکر شده از آزمون همبستگی برای بررسی همبستگی بین متغیرها استفاده گردید. نتایج آزمون فرضیه رابطه بین میزان دین‌داری افراد در بعد فکری و میزان احساس امنیت اجتماعی این است که بین بعد فکری دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی همبستگی معنی‌دار مثبت و ضعیفی وجود دارد.

جدول شماره (۲): آزمون همبستگی r پیرسون رابطه بین بعد فکری و احساس امنیت اجتماعی

احساس امنیت اجتماعی		
بعد فکری دین‌داری	ضریب همبستگی	* ۰/۱۰۱
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۵
	تعداد مشاهدات	۳۸۰

آزمون فرضیه رابطه بین میزان دین‌داری افراد در بعد اعتقادی و میزان احساس امنیت اجتماعی حاکی از آن است که بعد اعتقادی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی همبستگی معنی‌دار مثبت وجود دارد.

جدول شماره (۳): آزمون همبستگی r پیرسون رابطه بین بعد اعتقادی و احساس امنیت اجتماعی

احساس امنیت اجتماعی		
۰/۲۸۱**	ضریب همبستگی	بعد اعتقادی دین‌داری
۰/۰۰۵	سطح معنی‌داری	
۳۸۰	تعداد مشاهدات	

نوع و جهت رابطه خطی و مستقیم است، به عبارت دیگر هر اندازه که بعد اعتقادی دین‌داری در دانشجویان بالا باشد، میزان احساس امنیت اجتماعی در آنان بیشتر است و بر عکس. آزمون فرضیه رابطه بین بعد مناسکی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی نتیجه‌ای که از آزمون مذکور حاصل شد سطح معنی‌داری محاسبه شده ($\text{sig} = 0/005$) کمتر از حداقل سطح معنی‌داری آماری بوده است، بنابراین از لحاظ آماری بین بعد مناسکی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی همبستگی معنی‌داری وجود دارد. همان‌طور که دمراس اشاره می‌کند، افرادی که از تعاملات و سرمایه اجتماعی بیشتری بهره‌مند می‌شوند و همین موضوع به فرد کمک می‌کند تا در انسجام اجتماعی که در مناسک، به ویژه مناسک جمعی احساس می‌کند، به گونه‌ای در ذهنش تعمیم یابد و فرد در جامعه و فضاهای مختلف احساس ناامنی نکند.

جدول شماره (۴): آزمون همبستگی r پیرسون رابطه بین بعد مناسکی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی

احساس امنیت اجتماعی		
۰/۱۴۶**	ضریب همبستگی	بعد مناسکی دین‌داری
۰/۰۰۵	سطح معنی‌داری	
۳۸۰	تعداد مشاهدات	

آزمون فرضیه رابطه بین میزان دین‌داری افراد در بعد تجربی و میزان احساس امنیت اجتماعی نتایج حاصل از آزمون فرضیه فوق نشان می‌دهد سطح معنی‌داری محاسبه شده ($\text{sig} = 0/005$) کمتر از حداقل سطح معنی‌داری آماری بوده است، بنابراین از لحاظ آماری بین بعد تجربی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی همبستگی معنی‌داری وجود دارد.

جدول شماره (۵): آزمون همبستگی r پیرسون رابطه بین بعد تجربی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی

احساس امنیت اجتماعی		
۰/۱۶۸**	ضریب همبستگی	بعد تجربی دین‌داری
۰/۰۰۵	سطح معنی‌داری	
۳۸۰	تعداد مشاهدات	

نتایج حاصل از آزمون فرضیه رابطه بین دین‌داری افراد در بعد پیامدی و احساس امنیت اجتماعی به شرح زیر است:

جدول شماره (۶): آزمون همبستگی r پیرسون رابطه بین بعد پیامدی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی

احساس امنیت اجتماعی		
۰/۲۱۱**	ضریب همبستگی	بعد پیامدی دین‌داری
۰/۰۰۵	سطح معنی‌داری	
۳۸۰	تعداد مشاهدات	

سطح معنی‌داری محاسبه شده ($\text{sig}=0/005$) کمتر از حداقل سطح معنی‌داری آماری بوده است، بنابراین از لحاظ آماری بین بعد پیامدی دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی همبستگی معنی‌داری وجود دارد.

و نتیجه کلی از آزمون فرضیه رابطه بین دین‌داری به طور کلی و احساس امنیت حاکی از آن بود که سطح معنی‌داری محاسبه شده ($\text{sig}=0/005$) کمتر از حداقل سطح معنی‌داری آماری بوده است، بنابراین از لحاظ آماری بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی همبستگی معنی‌داری وجود دارد، بدین معنی که با افزایش دین‌داری، احساس امنیت اجتماعی افزایش می‌یابد و بر عکس.

جدول شماره (۷): آزمون همبستگی r پیرسون رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی

احساس امنیت اجتماعی		
۰/۲۰۶**	ضریب همبستگی	دین‌داری
۰/۰۰۵	سطح معنی‌داری	
۳۸۰	تعداد مشاهدات	

همچنین در بحث رگرسیون برای برازش مدل مذکور کلیه ابعاد متغیر دین‌داری (ابعاد پنج‌گانه دین‌داری یعنی بعد فکری، اعتقادی، مناسکی، تجربی و پیامدی) که در مقیاس فاصله‌ای اندازه‌گیری شده بودند به عنوان متغیرهای مستقل وارد معادله شدند. از روش رگرسیون گام به گام استفاده شد به این صورت که ابتدا متغیری که دارای بیشترین ضریب رگرسیونی و کمترین P-value را داشته باشد، برای مدل اول انتخاب می‌شود و در گام‌های بعدی سایر متغیرها به ترتیب اهمیت وارد مدل رگرسیونی گردید.

نتایج تحلیل رگرسیونی "عوامل تبیین کننده احساس امنیت اجتماعی" نشان می‌دهد که از میان متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیونی در مدل نهایی همه متغیرها وارد معادله رگرسیونی شدند و تقریباً ۲۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق را تبیین می‌کنند. خلاصه مدل رگرسیونی چندگانه در جدول (۸) آمده است:

جدول شماره (۸): شاخص‌ها و آمارهای تحلیل رگرسیونی چند متغیره‌ای "احساس امنیت اجتماعی"

ضریب همبستگی چندگانه	(Multiple R)	۰/۴۶۹
ضریب تبیین	(R Square)	۰/۲۲
ضریب تبیین تصحیح شده	(Adjusted R Square)	۰/۲۱۵
اشتباه معیار	(Standard Error)	۰/۱۹

نتایج تحلیل واریانس برای مدل نهایی نشان می‌دهد که متغیرهای تبیین کننده به طور معنی‌داری قادر هستند تغییرات متغیر وابسته "احساس امنیت اجتماعی" را پیش‌بینی و تبیین کنند. به عبارت دیگر، مدل تبیینی AR تصحیح شده معنی‌دار می‌باشد. از میان متغیرهای که وارد مدل شده‌اند متغیر تابع بیش از هر عامل دیگر از بعد اعتقادی دین‌داری تأثیر می‌پذیرد.

جدول شماره (۹): تحلیل واریانس رگرسیون چند متغیره "احساس امنیت اجتماعی"

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	Sig
رگرسیون	۱۵/۹۷۰	۴	۳/۹۹	۷۶/۶۳	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۹/۵۴۴	۳۷۵	۰/۰۵۲۱		
کل	۳۵/۵۱۴	۳۷۹			

بحث و نتیجه‌گیری

با مقایسه تحقیق حاضر و مطالعات پیشین و چهارچوب نظری، به این نتیجه می‌رسیم که نتایج تحقیق در منطقه مورد مطالعه در راستای چارچوب نظری و نتایج پیشین است. در رابطه ابعاد دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی، از جمله مطالعات علمی در زمینه بعد مناسکی و مطالعات گلانتز، لورن و کارل در زمینه بعد پیامدی، نتایج این تحقیق در راستا و تأیید نظریات و مطالعات پیشین است. هم‌چنین بر اساس نظریات دورکیم با در نظر گرفتن نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر، بین دین‌داری و نظم و احساس امنیت اجتماعی رابطه وجود دارد و به استناد تئوری گیدنز رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی نیز تأیید می‌گردد. یافته‌های پژوهش حاضر نتایج تجربی پژوهش‌های انجام شده داخلی و خارجی را نیز تأیید می‌نماید که نتایج تحقیق و پژوهش‌های پوراحمد و همکاران و زنگی‌آبادی و احمدی هم موضوع را تأیید می‌نمایند.

پیشنهادها

پیشنهادها و راهکارها بر اساس یافته‌های پژوهش به شرح زیر است:

- امنیت اجتماعی مقوله چند بعدی می‌باشد. در این پژوهش ارتباط آن با دین‌داری مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین با توجه به جامعه ایران، از طریق تقویت هنجارهایی که ریشه در مذهب دارند نظیر اعتماد، حسن ظن، درستکاری و نظایر این‌ها می‌توان به افزایش سرمایه اجتماعی در جامعه کمک کرد و از بروز رفتارهای ضد اجتماعی (دروغ‌گویی، خیانت در امانت و نامنی) جلوگیری نمود.
- از آن جایی که در پژوهش حاضر بین احساس امنیت و و جنس تفاوت مشاهده گردید و در برخی شاخص‌ها زنان احساس امنیت پایین‌تری داشتند، لذا سازمان‌های نظارتی با تأمین امنیت در فضاهای عمومی از جمله پارک‌ها، کوچه‌ها و ... موجبات ارتقاء احساس امنیت در بین آن‌ها را فراهم بیاورند.
- انجام تحقیقات اجتماعی در دراز مدت منجر به افزایش شناخت و در نتیجه تأثیر بر رفتارهای عموم مردم می‌گردد، لذا پیشنهاد می‌گردد تحقیقات مرتبط با احساس امنیت اجتماعی در میان اقشار مختلف مردم انجام گیرد تا نسبت به موضوع شناخت و آگاهی بیشتر حاصل شده و بینش و نگرش مردم نسبت به موضوع گسترده و حساسیت بیشتر گردد.
- رسانه‌های جمعی خصوصاً تلویزیون در ایجاد رفتارها و تغییر آن نقش اساسی دارند، با توجه به وضعیت امروزی جامعه ایران و گسترش استفاده از انواع رسانه‌ها به ویژه رسانه‌های اجتماعی، لزوم پرداختن به رفتارهای اصیل و ریشه‌دار اخلاقی و دینی و تهیه و تدوین برنامه‌های مرتبط با ضرورت ایجاد و حفظ امنیت اجتماعی می‌توانند در شکل‌گیری و تدوام احساس امنیت در میان همه اقشار جامعه به ویژه دانشجویان نقش اساسی ایفاء نمایند.
- با توجه به این که مناسک جمعی با تقویت تعاملات اجتماعی، احساس امنیت را در فرد تقویت می‌کند، با تشویق مردم و دانشجویان و مهیا کردن زمینه‌های روانی حضور افراد در مراسم‌هایی با مضمون و محتوای معنوی و دینی، می‌توان به تقویت احساس امنیت در افراد کمک کرد.
- در همین راستا سرمایه‌گذاری هدف‌مند در دانشگاه و برگزاری منظم مراسم‌های اجتماعی و فرهنگی با محتوای اخلاقی و دینی، در قالب‌ها و به مناسبت‌های مختلف ملی، دینی و قومی و ... می‌تواند احساس آرامش را در دانشجویان تقویت نماید.

منابع

- آرون، ریمون. (۱۳۸۸). **مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی**. مترجم: باقر، پرهام. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- احمدی، محمد؛ و کلدی، علیرضا. (۱۳۹۱). **سنجش میزان احساس امنیت اجتماعی در بین زنان شهر سنجند و عوامل موثر بر آن، فصلنامه علمی و پژوهشی زن و جامعه**. سال سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۱.
- بوزان، باری. (۱۳۷۸). **مردم، دولت‌ها و هراس**. ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیات، بهرام. (۱۳۸۸). **جامعه‌شناسی احساس امنیت**. تهران: انتشارات امیرکبیر.

- پوراحمد و همکاران. (۱۳۹۱). بررسی رابطه دین‌داری و احساس امنیت در فضاهاى شهری و روستایی، **فصلنامه پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی**. سال اول، شماره اول.
- خدایاری، محمد. (۱۳۸۸). **مقیاس‌های سنجش دین‌داری در ایران**. تهران.
- دلاور، علی. (۱۳۸۴). ساخت و هنجاریابی شاخص‌های احساس امنیت در تهران، **دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد**. سال پانزدهم، شماره ۲۸، اردیبهشت ۱۳۸۷.
- دورکیم، امیل. (۱۳۸۳). صور ابتدایی حیات دینی، ترجمه: باقر، پرهام، تهران: نشر مرکز.
- رجبی‌پور، محمود. (۱۳۸۲). درآمدی بر احساس امنیت در بستر امنیت عینی، **فصلنامه دانش انتظامی**. سال پنجم، شماره ۲.
- رجبی‌پور، محمود. (۱۳۸۲). **درآمدی بر احساس امنیت در بستر امنیت عینی**. تهران: انتشارات معاونت اجتماعی ناجا.
- رفیع‌پور، فرامرز. (۱۳۷۸). **آنومی اجتماعی**. تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- روی، پل. (۱۳۸۲). معمای امنیت اجتماعی. ترجمه: منیژه، نویدنیا. **فصلنامه مطالعات راهبردی**. سال ششم، شماره سوم. صص ۶۰۵-۷۰۸ قابل دسترس در www.sid.ir.
- زنگی‌آبادی، علی؛ و همکاران. (۱۳۹۰). سنجش احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان شهرهای کوچک و مرزی، **فصلنامه دانش انتظامی**. سال سیزدهم، شماره اول.
- سراج‌زاده، سیدحسین. (۱۳۷۸). نگرش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان تهرانی و دلالت‌های آن برای نظریه سکولارشدن، **نمایه پژوهش**. شماره ۹ و ۱۰، بهار و تابستان ۱۳۷۸.
- صانعی، پرویز. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی ارزش‌ها. تهران: انتشارات چار.
- عسگری، محمود. (۱۳۸۱). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی امنیت، **فصلنامه راهبرد**. شماره ۲۶، صص ۹۳-۱۱۱.
- فراستخواه، مقصود. (۱۳۷۷). **دین و جامعه**. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- قاضی طباطبایی، محمود. (۱۳۷۶). **تکنیک‌های خاص تحقیق**. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- کیوی، ریمون؛ و لوک وان، کامپنهود. (۱۳۹۱). **روش تحقیق در علوم اجتماعی**. ترجمه: عبدالحسین، نیک‌گهر. تهران: چاپ اول، نشر توتیا.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). **پیامدهای مدرنیته**. ترجمه: محسن، ثلاثی. تهران: نشر مرکز.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۱). **نتایج تفصیلی سرشماری ۱۳۹۰**. تهران: انتشارات مرکز آمار ایران.
- منصورفر، کریم. (۱۳۷۶). **روش‌های آماری**. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مودن جامی، محمدهادی. (۱۳۸۴). تاملی بر مفهوم نظم و امنیت و عوامل مرتبط با آن، **فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی**. شماره ۱.
- نادری، حمداله؛ و همکاران. (۱۳۸۹). بررسی رابطه احساس امنیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی شهر اردبیل)، **فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی**. شماره ۲۱، بهار ۱۳۸۹.
- نبوی، سید عبدالحسین؛ و همکاران. (۱۳۸۹). بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی موثر بر احساس امنیت اجتماعی، **فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی**. شماره ۴، زمستان ۱۳۸۹.
- ورسلی پیتر. (۱۳۷۹). **نظم اجتماعی در نظریه جامعه‌شناسی**. ترجمه: سعید، معیدفر. تهران: انتشارات تبیان.
- همیلتون، ملکم. (۱۳۸۷). **جامعه‌شناسی دین**. ترجمه: محسن، ثلاثی. تهران: نشر ثالث.
- Buzan, Barry; Weaver, Ole. (1998). **Liberalism and security: the contradictions of the liberal leviathan**. Copenhagen peace research institute (COPRI) Working papers.